

Antropologisk sammenlikning i «tykt» og «tynt»:

Ti kjetterske teser

Published in Norsk Antropologisk Tidsskrift, Vol.11, 2000 (2): 88 -107

Anne Krogstad, University of Oslo
anne.krogstad@sosgeo.uio.no

Department of Sociology and Human Geography
University of Oslo

P.O.Box 1096 Blindern
N-0317 OSLO Norway
Telephone: + 47 22855257
Fax: + 47 22855253
Internet: <http://www.iss.uio.no>

Antropologisk sammenlikning i «tykt» og «tynt»: Ti kjetterske teser¹

ANNE KROGSTAD

Hvordan foreta en systematisk sammenlikning i antropologi når kjerneaktiviteten i faget er innrettet mot en dybdeforståelse av det kulturelt spesifikke? I artikkelen identifiseres noen faglige konflikter omkring sammenlikning i «tykt» og «tynt», dvs. hvorvidt samfunn skal studeres som unike konfigurasjoner, eller i lys av mer overgripende generaliseringer. Deretter drøftes sammenlikning som teoretisk problem knyttet til analyser av politikk. Denne drøftingen knyttes så til et komparativt prosjekt om politisk diskurs i Norden. Til slutt presenteres ti teser om antropologisk sammenlikning.

Noe av det første jeg lærte på grunnfaget i antropologi var følgende definisjon: «Antropologi er det sammenliknende studium av kultur og samfunn». Når det gjelder det første leddet i definisjonen, *sammenlikning*, har jeg bare funnet spredte forsøk på en systematisk frembrakt og analytisk fundert kunnskap i antropologifaget. Faktisk hevdes det i ett av de få standardverkene om dette, Ladislav Holys antologi fra 1987, at antropologisk diskusjon om sammenlikning er preget av et regelrett *avoidance*-tabu (Burnham 1987). Når det gjelder det andre leddet i definisjonen, *kultur*, som har vært det mest sentrale omdreiningspunktet for sammenlikning i faget, er dette så gjennomkritisert at det enten droppes eller ikke kan nevnes uten en hale av presiseringer og forbehold. Hva blir det da igjen av antropologifaget?

Vi studerer mennesker i *samfunn*, ja. Et hovedformål med sammenlikning må vel være å få frem det felles menneskelige – det som gjør oss «like» på tross av åpenbare forskjeller. Da antropologer forsøkte seg med et slikt minste felles multiplum på en internasjonal konferanse om slektsskap og komparasjon i 1997, ble det like-

vel rabalder. En av deltakerne, Don Kulick, argumenterte med særlig referanse til såkalt *queer theory* («skeiv» teori i forbindelse med homoseksualitet) for det motsatte (Smedal 1998). Kulick mente at sammenlikningens formål snarere måtte være å vise at vi alle er forskjellige. Uansett hvor moralsk og politisk korrekt et fokus på likhet måtte være, vil dette kunne føre til en nedvurdering eller i verste fall en mistenkeliggjøring av alternativer, mente han. Likheter vil dessuten lett lokaliseres i det vi tenker på som naturlig medfødt, mens forskjeller oftere forankres i det vi betegner som kulturelt skapt (Smedal 1998). Og dermed er vi midt oppe i to av antropologiens evige spørsmål, 1) om forholdet mellom det naturlige og det skapte, eller kanskje snarere mellom hva som betraktes som naturlig og skapt, og 2) om «de andre» er så forskjellige fra «oss» at vi ikke kan sammenliknes, med andre ord – relativismedebatten.

Debatten omkring i hvilken grad antropologi bør være en sammenliknende disiplin har, som eksemplet over viser, i høyeste grad vært en polarisert debatt der for eller mot gir signal om fagpolitisk lojalitet. Debatten har lange tradisjoner og en ofte

heftig terminologi: For eksempel mente Ruth Benedict (1934) at antropologer konstruerte Frankenstein-monstre ved sin sammenlikning av forskjellige trekk fra ulike samfunn (Köbben 1970). Man kan ikke si særlig mye om sammenlikning som teoretisk problem uten å støte på de helt formidable spørsmålene – og kontroversene – innen antropologien. Sammenlikning ekspanderer over i vitenskapsteori. Sammenlikning glir også over i metode. Derfor må jeg ta utfordringene skrittvis: først ved en nærmere identifisering av noen faglige uenigheter omkring sammenlikning, deretter ved å ta opp ulike antropologers teoretisering om sammenlikning innenfor ett felt – politikkkfeltet, for så å drøfte et opplegg og en strategi for å sammenlikne politisk diskurs i Norden. Disse punktene munner ut i ti teser om sammenlikning i antropologi. I sum tas det til orde for å sammenlikne i «tykt» og «tynt», men på en kritisk og gjennomtenkt måte, der man noen ganger løfter blikket og har djerpe målsettinger, mens man andre ganger lar det komparative prosjekt være mer begrenset. Det argumenteres for store og ublu komparative sprell når man er på jakt etter gode spørsmål. I søken etter svar og konklusjoner oppfordres det til nøkternhet og disiplin.

Sammenlikning i antropologi – et faglig minefelt

Alle samfunnsvitenskaper driver med sammenlikning, med spørsmål om hva formålet med sammenlikning er, hva som kan sammenliknes og hva som er fruktbart å sammenlikne. Det spesielle ved antropologers baksing med sammenlikning ligger i kjerneaktiviteten i faget, nemlig deltakende observasjon. Denne metoden er ment å sikre dybdeforståelse og kontekstualisering av folks oppfatninger og handlinger. Noen mener at den har en så sterk innretning mot det kulturelt spesifikke at den er vanskelig å forene med *generalisering*. Sammenlikning forutsetter nemlig en viss grad av generalisering, at

fenomener gjøres tilsvarende andre fenomener eller gjøres gjeldende for større grupper, under bestemte betingelser eller mer allment. På den annen side vil en generell forståelse også kunne gi som resultat at noen fenomener er svært spesielle.

At sammenlikning medfører generalisering er udiskutabelt. Men, som vi senere skal se, vil ikke alle antropologer mene at generalisering forutsetter sammenlikning (Köbben 1970). Enkelte, som Claude Lévi-Strauss og Edmund R. Leach, mener at man kan gjøre gode generaliseringer ut fra én enkelt studie, dersom den er utførlig nok. Generaliseringsambisjonen vil da ligge på et lavt nivå; enkeltfenomener forstås i lys av knipper av fenomener eller bredere helheter og knyttes gjerne til utvikling av begreper, klassifikasjoner og typologier. Dette i kontrast til de forskere som gjennom sammenlikning av flere fenomener har ambisjon om å finne felles trekk og regulariteter – sammenlikning brukes her til å kontrollere, sjekke, hvorvidt generaliseringene holder på tvers av ulike kasuser (Sartori 1991). Men kan disse to posisjonene møtes?

En kombinasjon av «tykke» beskrivelser basert på nitide nærstudier av det partikularistiske, og «tynne» generaliseringer med utspring i overgripende fellestrekk, er vanskelig. Samtidig skulle man tro at antropologer nettopp gjennom feltarbeid skulle ha gode forutsetninger for å kunne kryste ut noen av de vesentlige elementene ved et kasus slik at det kan tjene som relevant sammenlikningsgrunnlag for andre kasuser. Her er imidlertid vegringen stor. Da jeg som hovedfagsstudent ønsket å sammenlikne subkulturell ungdom i Norge og England fikk jeg beskjed om at et slikt prosjekt ville bli for omfattende. Det ville bli som å skrive minst to hovedfagsoppgaver, mente veilederen min. Det hadde han sikkert rett i. Det er en langsom og krevende prosess å bende «tykke» beskrivelser opp fra bakken, gjøre dem sammenliknbare med andre beskrivelser, og i tillegg få frem en dybdeforstå-

else i forhold til det meningsunivers som omgir fenomenene som beskrives (Strathern 1988; Kaarhus 1996:149). Det er nok grunnen til at så få driver med sammenlikning i faget vårt. Men hvordan kan dette forenes med definisjonen av antropologi som et sammenliknende studium? Vel, noen antropologer, og ikke så få heller, argumenterer faktisk for å punktere definisjonen.

I 1988 deltok mange av de mest prominente innen britisk antropologi i en stort anlagt debatt med påfølgende avstemming, der påstanden de stemte over var følgende: «Sosialantropologi er en generaliserende vitenskap, eller den er ingenting.» 37 stemte imot tesen, 26 stemte for, 8 avholdt seg fra å stemme (Ingold 1989). Denne avstemmingen sier noe om hvor polarisert den britiske debatten har vært på dette punktet; med mindre resultatet skyldes uklar terminologi – at påstanden er uklar. Men også Holy (1987) bemerker at skillet mellom de som vil og de som ikke vil sammenlikne er særdeles skarpt, og at motstanderne trolig er i flertall. For å heise eget flagg: Jeg tilhører det som gjerne oppfattes som det noe kjetterske mindretallet, som ønsker å sammenlikne. Motstanderne av sammenlikning vil, etter mitt syn, sideordne antropologi med beskrivende etnografi. Etnografi kan i seg selv gi uvurderlig innsikt, men har altså ikke et uttalt generaliserende siktemål. Mitt ståsted er inspirert av Evans-Pritchard, som en gang skal ha hevdet at «det bare finnes én metode i antropologien, den komparative, og den er umulig» (Needham 1975:365). Et «umulig» ståsted? Ja, unektelig. Og jeg føler meg unektelig litt matt ved tanken på å hevde at det umulige er mulig. Men spørsmålet om sammenlikning er bare én av flere svimlende oppgaver innen samfunnsvitenskapen som nærmest er umulig, og som man rett og slett får forsøke å finne en praktisk løsning på. Som nevnt vil det være krangel om fremgangsmåte. Den får jeg ta.

Hva er det så de fleste antropologer driver med når de nærmest programmatisk unngår sammenlikning? Mange av dem sammenlikner likevel. Det de for eksempel gjør når de reiser til andre steder, er en form for *implisitt* sammenlikning. Kirsten Hastrup (1991) formulerer denne elementære innsikten ved å hevde at antropologers beskrivelse av de andre fremkommer ved at de utsetter seg for kategorier og praksiser som er forskjellige fra deres egne, og på den implisitte sammenlikningen de foretar på grunn av mangel på selvfølgelighet i lokale kategorier. En antropolog ses dermed som en slags oversetter. Men hva med alle de antropologene som ikke reiser ut, de som studerer eget samfunn? De har et problem, hevder Hastrup. De utvikler ikke den bevisstheten som ligger i diskontinuiteten mellom to forestillingsverdener. Deres fremstillinger av virkeligheten befinner seg på samme realitetsnivå som folks egne forestillinger. Dette kan være både verdifullt og elegant gjort, men det er ikke antropologi, hevder Hastrup.

Jeg er ikke så opptatt av hvorvidt man kaller det ene eller det andre for antropologi eller ikke. Jeg ser heller ikke diskontinuitet eller distanse som garanti for god antropologisk analyse. Kanskje garanterer distanse bare distanse (Patton 1990:480). Dessuten vil opplevelser av selvfølgelighet eller fremmedhet være knyttet til mer enn geografisk nærhet eller avstand, det vil også være knyttet til posisjon, status, identitet, utdanning o.l. Dette vil jeg tro de fleste feltarbeidere har kjent på kroppen. Viktigere enn hvorvidt man befinner seg hjemme eller ute, er det å løfte seg over en ureflektert, impresjonistisk sammenlikning. Har man en god faglig (og «menneskelig») ballast, vil man kunne skape nærhet til det fjerne, og forhåpentligvis også kunne skape en fruktbar distanse til det nære. Når det gjelder det siste, å anlegge et fremmed perspektiv på det nære, vil jeg videre påstå at man nettopp ved å sammenlikne kan nå ut over ens egen interne, «hjemmeblinde» posisjon,

nå ut over det Clifford Geertz (1983:57) kaller «en hekseriets etnografi som beskrevet av en heks».

La meg nå gi et riss av hvordan antropologer har løst spørsmålet om sammenlikning knyttet til teoriutvikling, først i et faghistorisk perspektiv, og deretter knyttet til studier av moderne samfunn. For å begrense oppgaven konsentrerer jeg meg om arbeider som litt løselig kan sies å handle om politikk og om ulike former for politisk lederskap og maktutøvelse. Jeg sier løselig – for antropologer har vært spesielt opptatt av å vise hvor *sammenvævd* politikk er med andre deler av samfunnet. Nettopp dette integrerte perspektivet på politikk, som særmerker antropologer i forhold til sosiologiske politologer og statsvitere, gjør antropologisk sammenlikning ekstra vrient – og dermed ekstra interessant – å undersøke.

Sammenlikning basert på en ambisjon om å finne sosiale lovmessigheter

Mange av de første arbeidene på dette feltet, som Henry Maines *Ancient Law* (1861) og Lewis Henry Morgans *Ancient Society* (1877), var opptatt av å utvikle definisjoner og klassifikasjoner av ulike styreformer og å postulere kriterier for å bestemme overgangen fra den ene formen til den andre. Arbeidene lå i skjæringspunktet mellom politisk filosofi og normativ teori. Dette var anbefalinger om hva slags styre sett man burde ha, mer enn studier basert på kunnskap om ulike samfunn.

Det var først utover på 1930-tallet, en periode med sterk vekst i antallet antropologer som gjorde feltarbeid, at man så en virkelig utvikling i analysene av politikk. Da antropologene vendte blikket mot Afrika, oppdaget de svære, politiske enheter i virksomhet. Dette fikk nye teoretiske og metodologiske implikasjoner for sammenlikning. Det de mange steder sto overfor var noe helt annet enn de løst organiserte gruppene som antropologer tidligere hadde studert, der politisk, sosial

og slektskapsmessig organisasjon ble sett som overlappende eller identisk. Trass i at mange av de afrikanske politiske systemene ikke hadde noen observerbar form for sentralisert autoritet eller spesialiserte politiske posisjoner, var de likevel, ikke minst på grunn av størrelsen, av en type som kunne sammenliknes – og som ble sammenliknet – med europeiske republikker og kongedømmer. Sammenlikningsproblemet ble dessuten påtrengende idet koloniale regimer gjennomsyret av byråkratiske institusjoner forsøkte å oppnå administrativ kontroll gjennom «indirekte styre», et styre basert på autoritets-systemene i de tradisjonelle afrikanske statene.

Den skjellsettende boka *African Political Systems* (1940), var en essay-samling bestående av en rekke empiriske studier av alt fra segmenterte ættelinjesystemer uten overgripende politisk struktur til enorme, sentraliserte stater. Meyer Fortes og E.E. Evans-Pritchard var redaktører. Mens læremesteren deres, A.R. Radcliffe-Brown, hadde argumentert for en sammenlikning som lå i se etter politiske institusjoner som løste samme oppgave i ulike samfunn, altså funksjonell ekvivalens, laget de to redaktørene en teoretisk innledning der det komparative særlig lå i utviklingen av typologier, altså en klassifikasjon av ulike former for politisk organisasjon, særlig når det gjaldt å bestemme om de kunne kalles stater eller ikke. De kritiserte Radcliffe-Brown for å drive med illustrerende metode, og hevdet at det de selv drev med var komparativ metode.

Mens perioden fra 1940 til 1960 var dominert av synkrone studier av politiske systemer i antatt likevekt, var perioden etter 1960 preget av en økende interesse for utvikling av teorier som kunne ta inn over seg dynamikken i politiske systemer, politisk manøvrering, endring, faksjons- og partivirksomhet, osv. Typologiene til Fortes og Evans-Pritchard ble nå kritisert. Det store skiftet kom i 1954 med Edmund Leachs *Political Systems of Highland Burma*.

Typologier var i følge Leach ubrukbare tautologier og særlig typologier over statiske systemer uten indre spenninger. Selv utvikler han en mer dynamisk strukturalisme på grunnlag av Burma-materialet, der han fremhever de mer ustabile elementene i Kachins politiske organisasjon, en ustabilitet som lå i motsetningen mellom en demokratisk og en aristokratisk form. Disse motsetningene fører imidlertid ikke til sosial og politisk endring, men inngår i sykliske, gjentatte prosesser. Leach mener at man først sammenlikner (for eksempel gjennom klassifikasjon), og deretter generaliserer, gjerne i form av matematiske formler. Med generalisering mener han inspirert gjetning – gjetning om mulige generelle lover i de samfunnene han undersøker. Man kan gjette feil, innrømmer han, men gjetter man riktig, har man lært noe helt nytt (Leach 1962). Lett retorisk kan man spørre seg om hvordan man vet at man har gjettet riktig. En nærliggende tanke er å sjekke om disse gjetningene holder mål i forhold til andre tilfeller, med andre ord – å sammenlikne.

På den andre siden av Atlanteren utviklet det seg en helt annen retning med hensyn til systematisk sammenlikning – krysskulturelle korrelasjonsanalyser. Den fremste eksponenten var amerikaneren George Peter Murdock ved Yale. Han bidro til å bygge opp en opplysnings- og kunnskapsbase med statistisk representative utvalg av kulturer, kalt *Human Relations Area Files*. Hensikten var å kunne bruke disse til å teste holdbarheten av krysskulturelle generaliseringer for så å kunne formulere en enhetlig teori om menneskelig atferd (Berge 1992). Ideen bak oppbyggingen av disse filene har vært svært kontroversiell innen antropologi, politisk fordi filene ble særdeles velutviklede på områder der USA hadde forsvarspolitiske interesser, og faglig fordi kontekstuelle forhold ble ofret på statistikkens alter. Ellers var innvendingene at det er vanskelig å sammenlikne samfunn av ulik størrelse, samme betegnelser kan

bety helt ulike ting i ulike samfunn, det er vanskelig å avgrense kulturelle enheter fra hverandre, og enheter er ikke alltid uavhengige av hverandre, men påvirker hverandre; det siste et problem Francis Galton tidligere hadde pekt på.

Alle de antropologene som hittil er presentert meisler ut sine varianter av sammenlikning i et nært forhold til sin øvrige teoretiske ambisjon, noe som ifølge Gunnvor Berge (1992) er en generell tendens når det gjelder sammenlikning. Hennes poeng er at sammenlikning utvikles i bestemte retninger i forhold til spørsmålene antropologer stiller og modellene de tenker med. Sett på denne bakgrunn er det kanskje ikke så underlig at antropologenes forhold til komparasjon har vært et sentralt motiv i deres suksessive «fadermord» opp gjennom tidene. Men det er også klare paralleller mellom de bidragene som hittil er presentert. Alle går ut fra at det finnes sosiale lovmessigheter, tilnærmet endelige forklaringer. Maine og Morgan postulerte kriterier for å bestemme overgangen mellom politiske systemers ulike stadier, Radcliff-Brown deduserte seg frem til allmenne lover ved å sammenlikne politiske formers funksjon, Fortes og Evans-Pritchard sammenliknet politiske systemer på grunnlag av generelle typologier, Leach sammenliknet de strukturelle prinsippene politiske former hvilte på og gjettet seg frem til mulige lover ved å føre sammenlikninger videre til generaliseringer, og Murdock ønsket å fastslå sammenhenger mellom nødvendige formtrekk i samfunn for så å komme frem til en enhetlig lov om menneskelig samhandling.

Man kan kanskje ikke se helt bort fra at det finnes grunnleggende sosiale lovmessigheter. Problemet med de antropologene jeg hittil har beskrevet er at ambisjonene om å generalisere var for høye: Prosjektet var å finne altomfattende sosiale lovmessigheter. Max Weber avviste tidlig slike prosjekter ved å hevde at «kunnskap om sosiale lovmessigheter ikke er noen

kunnskap om den sosiale virkelighet, men bare et av de forskjellige hjelpemidler som vår tenkning behøver for å oppnå slik kunnskap» (Weber 1971:190). Sosiale lovmessigheter er altså bare et tankeredskap, og ikke noe man kan lokalisere i samfunnet. Andre forskere, som Jon Elster (1989:viii), er ikke fullt så avvisende til at sosiale lovmessigheter finnes. Elster hevder likevel at samfunnsvitenskapene er lysår unna et stadium der det er mulig å formulere generelle, lovmessige regulariteter i forbindelse med menneskelig atferd. Siden det etter iherdige forsøk fra antropologer og andre samfunnsforskere ikke har utkrystallisert seg noen lovmessigheter som har stått seg bra over tid, tror jeg at man inntil videre kan innstille seg på at de ikke finnes (Engelstad 1995). Hva gjør man så i stedet? Man kan for eksempel anvende forklaringer som ligger mellom antatte samfunnsmessige lover og deskriptive tilnærminger. Dermed senkes ambisjonene om generalisering til et *lavere nivå*; til et nivå der man tar utgangspunkt i menneskelig handling.

Sammenlikning med utgangspunkt i menneskelig handling

Fredrik Barth var tidlig ute med å bringe menneskene inn i de samfunnsvitenskapelige modellene. Hans monografi om politisk lederskap blant pathanere i Swat, Nord-Pakistan (Barth 1959a), pustet liv inn i de livløse, synkrone typologiene og modellene av politiske systemer. Barth så det politiske systemet som et resultat av individuelle aktørers forsøk på å øke sin makt gjennom strategiske valg og alliansebygging. Dette var en av de første studiene som fikk frem det prosessuelle ved politisk organisering, og hvordan man gjennom en analyse av prosess kunne komme frem til en forståelse av den variasjon av former som slike prosesser kan frembringe.

Spillteori lå i bunn for mye av analysen av Swat som politiske system, og i denne ligger det en type sammenlikning (Barth

1959b). Ellers er det en viss utvikling å spore hos Barth når det gjelder sammenlikning som teoretisk problem (Berge 1992). På begynnelsen av 1970-tallet (Barth 1972) trekker han klare paralleller mellom antropologisk og naturvitenskapelig sammenlikning. Idealet er det kontrollerte eksperiment. I boka *Cosmologies in the Making* fra 1987 er henvisningene til naturvitenskap borte, og fokuset er satt på lokal/regional sammenlikning. Og i en artikkel fra 1990, «The Guru and the Conjuror», tar Barth et stort skritt videre og sammenlikner kunnskapsoverføring i helt ulike samfunn. Ved første øyekast kan det se ut som om han i det sistnevnte arbeidet sammenlikner helt forskjellige sosiale former; den muslimske gurun i Bali og invelseslederne blant Ok-folket på Ny Guinea, samfunn som varierer i størrelse, religion, økologi – ja, i det meste. Men Barth er svært omhyggelig med å identifisere handlinger på *samme nivå*, mao. sammenliknbare skalanivåer. Dette har ikke bare å gjøre med metode. Det har også sammenheng med Barths teoretiske angrepsvinkling. For eksempel var Barth var tidlig ute med å problematisere form versus prosess i sine sammenliknende studier. I *Models of social organization* (1966) sammenliknet han fire ulike samfunn som alle har segmentær slektskapsideologi; likevel varierer den sosiale organisasjonen enormt mellom pathanere, bassier, landsbykurdere og by-kurdere. Han tok her sterkt til orde for å sammenlikne prosesser snarere enn former. Også i *The Guru and the Conjuror* (1990) tar Barth utgangspunkt i handlinger på samme nivå; i sammenlikningen mellom Bali og Ny Guinea fokuserer han på møter (*encounters*) der overføringen av kunnskap fra én generasjon til den neste foregår (Berge 1992).

Barths eget «fadermord» på strukturalismen går i hovedsak ut på å kritisere representantene for å lete etter underliggende mønstre for så å mistolke dem som logisk nødvendige. Selv presiserer han at de fenomenene han beskriver gjerne kunne

vært annerledes, og at de stadig endrer seg. Et springende punkt, som Berge påpeker, og som gjelder flere enn Barth, er hvordan man kan vite at man sammenlikner tilsvarende prosesser, eller møter, i ulike samfunn. Er de funksjonelle ekvivalenter? I så fall, er vi ikke da tilbake i en eller annen form for funksjonalisme? Det kommer jeg tilbake til, etter en liten omvei.

Barth holder seg til en særegen tradisjon i antropologi – at sammenlikning fortrinnsvis gjøres mellom samfunn der man selv har gjort feltarbeid. Ifølge Adam Kuper (1983:196) er den underliggende tanken bak en slik praksis at den eneste «sanne» kunnskap om et samfunn er den som antropologen selv fremskaffer. I sitt seneste bidrag om sammenlikning begrunner Barth det noe annerledes (Barth 1999). Han hevder at så lenge antropologer ikke er i stand til å sammenlikne fenomener direkte, bare ved å sammenlikne beskrivelser av disse fenomenene, eller beskrivelser av beskrivelser av disse fenomenene, vil våre sammenliknende metoder være mangelfulle. Blant annet vil forskjeller i de underliggende teoretiske premissene for beskrivelsene drastisk begrense det komparative prosjektet. Å basere sammenlikning på utvalgte og atomiserte trekk fra studier med ulik teoretisk forankring vil derfor være betenkelig. Hans forslag er å knytte de komparative øvelsene tettere til det empiriske primærmateriale snarere enn å basere seg på sekundær- eller tertiærmateriale. Deretter kan man etablere dimensjoner for å studere variasjon, som i sin tur kan inngå i modeller for analyse av sosiale prosesser. Dette kan selvsagt leses som et argument for å gjøre slike sammenlikninger selv, men det fremsettes ikke som et krav.

En beslektet fremgangsmåte er, som jeg senere vil drøfte, å lage komparative samarbeidsprosjekter der man forholder seg til mye av det samme materialet, og på grunnlag av dette utvikler noen felles analytiske dimensjoner å sammenlikne med hensyn på. En parallell til denne siste for-

men for sammenlikning er forsøkene på syntetisering av arbeider utviklet i tråd med Louis Dumonts teoretiske rammeverk (Barnes & de Coppet 1985). Men her er de teoretiske posisjonene utviklet først.²

Hva så med Holy og kollegers bredt anerkjente tese om at regional sammenlikning, dvs. sammenlikning mellom nært relaterte kulturelle kontekster, er den mest overkommelige (Holy et al. 1987)? Vil Barth være enig i at nytten, eller fruktbarheten, av komparasjon svinner med økt grad av forskjellighet eller avstand mellom fenomener? Utfra et kritisk syn på kulturbegrepet som reifiserende, foreslår Barth å løse opp skillet mellom sammenlikning innad i et samfunn, og sammenlikning på tvers av eller mellom samfunn. Han ser altså ingen metodologisk forskjell på det å sammenlikne ulike beretninger og handlemåter «innen» et samfunn og det å sammenlikne slike beretninger og handlemåter «mellom» samfunn. Ved å løse opp dette skillet, faller noe av problemet med å etablere ekvivalens mellom tilsvarende fenomener bort, mener Barth, som stiller spørsmålet «How different? How long?» (Barth 1999) – uten å besvare det. Spørsmålet blir overflødig, mener han; ved å understreke *kontinuiteten* i den samfunnsmessige variasjonen vil tanken bak det tilfeldig konstruerte skillet «innen» og «mellom» samfunn miste sin kraft.

Etter mitt syn inngår dette fokuset på kontinuitet allerede i de metodologiske grep mange antropologer benyttet seg av idet de beveget seg fra ett feltarbeitssted til å undersøke flyten av mening, objekter og identiteter. En slik «mobil» antropologi kan ikke bare knyttes til postmodernistiske prosjekter. På mange måter var det dette Malinowski gjorde i *Argonauts of the Western Pacific* (1922) ved å følge mennesker som deltok i seremonielt bytte av halsbånd og armbånd i den gigantiske Kularingen på Trobriander-øyene utenfor New Guinea. Et nyere eksempel på en slik mobil, multisituert tilnærming gir Arjun

Appadurai i boka *The Social Life of Things* (1986). I denne sporer Appadurai tingenes skiftende karakter i ulike kontekster, eksempelvis som varer, gaver, søppel og kunst. Ved å følge tingenes bevegelser og bruk fremtrer etterhvert interessante egenskaper ved det større politisk-økonomiske systemet. George E. Marcus (1998) ramser opp flere muligheter enn å følge henholdsvis mennesket eller tingen: Antropologer kan følge metaforen, fortellingen/plottet, livet/biografien eller konflikten. Også her blir begrepene «innen» og «mellom» ganske meningsløse som omdreiningspunkt for komparativ analyse.³

Sammenlikning i fortolkende tilnærminger

Hva så med de mer fortolkende tilnærminger i antropologien? I en tidlig variant, i Max Webers forstående sosiologi, finner man en bestemt form for sammenlikning, nemlig utviklingen av en *idealtipe* basert på studiet av et omfattende og detaljert kasus. Studiet av dette tjener deretter som modell for studiet av andre, tilsvarende kasus. Dette er fremdeles en aktuell form for sammenlikning. For eksempel undersøker John og Jean Comaroff (1997) hva en europeisk/amerikansk eksportartikkel, *demokrati* (som idealtipe), betyr i et postkoloniale Afrika. På grunnlag av sine erfaringer fra Botswana viser de hvordan «den store ideen» om demokrati etterhvert mistet mye av sitt innhold. Fra å være en omfattende sosial bevegelse ble demokrati til lite utover en valgprosedyre i dette landet, som selv hadde lange historiske tradisjoner for en konsulerende, deltakende politikk og en egen ideologi når det gjaldt autoritet, legitimitet og ansvarlighet (Comaroff og Comaroff 1997:141). På denne bakgrunnen analyseres så forsøk på å innføre en ettpartistat.

Fortolkende tilnærminger kan gi svært god innsikt når det gjelder å vise kompleksitet og nyanser i sosiale fenomener. Denne nyanseringen av sammensatte for-

hold er ett av antropologiens aller sterkeste kort. Men slik enkelte av de fortolkende tilnærminger har utviklet seg de siste årene, oppfordrer de ikke akkurat til sammenlikning gjennom å etablere generaliserte sammenhenger. Dersom vi tar utgangspunkt i en av de mest kjente eksponentene, Geertz, hevder han at det viktigste ved teoribygging ikke er å nå frem til abstrakte regulariteter: «Det er nok generelle prinsipper i verden allerede» (Geertz 1983:5, forfatterens oversettelse). I sine programmatisk arbeider avviser han eksplisitt all metodologisk spesifisering utover det han kaller «thick description». Geertz utvikler heller ingen kriterier for sammenlikning i sin fortolkende antropologi. Tvert imot fremhever han dette fraværet som «precisely the virtue of it» (Geertz 1973:16). Her har han mange med seg, jf. den tidligere nevnte britiske kontroversen.

Likevel kan man i Geertz' arbeider se klare ansatser til generalisering. I sin studie av hanekamp i Bali (Geertz 1973) ses hanekampen som en slags symbolsk kjerne som beskriver og syntetiserer hele samfunnet. I andre arbeider ser man ansatser til en komparativ metode, gjennom måten han setter sammen kasus på. I artikkelen «Centers, Kings and Charisma: Reflections on the Symbolics of Power» (1977) kan man ane konturene av et historisk, komparativt rammeverk for å studere karisma i tre ulike samfunn: i det 14. århundrets javanesiske hinduisme, i det 16. århundrets engelske protestantisme og i det 19. århundrets marokkanske islam. På samme måte som man leter etter guds vilje i de ritualer og bilder som denne viljen antas å uttrykkes gjennom, vil Geertz lete etter kongers/dronningers/lederes vilje på samme sted. Når datidens (og, legger han til, dagens) ledere reiser rundt i landet, deltar i middager og fester, utveksler gaver, bekjemper rivaler og liknende, setter de sitt preg på det, slik en ulv eller en tiger sprer sin lukt over territoriet, og nærmest gjør det til en fysisk del av dem. Det

er altså i de ritualene som lederskap utøves gjennom, som ikke bare fremstiller lederskapet som viktig, men også knytter det til hvordan verden ellers er satt sammen, at vi kan oppdage hva som er lederes grunnleggende prosjekt, deres vilje, hevder han (Geertz 1977:152–53).

Mitt spørsmål er, hvorfor nekter Geertz for at han sammenlikner når det er det han faktisk gjør? Generelt sett er det han her presenterer besnærede, men gigantiske sveip, både i tid og rom, og uten noen form for drøfting av metodologi eller kriterier for sammenstilling av kasus. Etter min mening, ligger ikke Geertz' styrke i krysskulturell sammenlikning. Eksemplet illustrerer nettopp noe av problemet med å forene partikularistiske beskrivelser og sammenlikning. Men også de «tykke», detaljrike beskrivelsene til Geertz innebærer sammenlikning – sammenlikning ved hjelp av overgripende analogier. Særlig er tekstanalogien mye brukt; et rimelig «erfaringsfjernt» begrep (for å bruke hans eget uttrykk) i forhold til de menneskene han beskriver, men en analogi som samler observasjoner på bestemte måter. Denne typen analogier kan være fascinerende, men problematiske. Man kan, som flere har gjort, spørre om valget av analogier hentet fra litteratur og estetikk er medvirkende til at Geertz i liten grad er nysgjerrig på hvordan mening fremkommer, av hvem, for hvem og på bekostning av hvem. Som enkelte (Roseberry 1982, Scholte 1986, Keesing 1987) har påpekt, blir de sosiale konsekvensene av makt og lederskap lite fremhevet. Hva ville andre analogier fått frem sammenliknet med tekstanalogien?

Sammenlikning som et endeløst perspektiv

Vi kunne altså trenge en målestav for sammenlikning. Men hvor finner vi den? Svaret er at den ikke er gitt en gang for alle. Den ligger på mange måter i sammenlikningen selv. Ved at vi sammenlikner konkrete kasus, som ifølge Barth bør ligge så

nær primærkildene som mulig, eller ved at vi identifiserer og sammenlikner ulike mekanismer, prosesser, analogier, idealtyper, modeller eller perspektiver som kan anvendes i konkrete kasus, for så å diskutere oss frem til hvilken tilnærming som er best, ikke ut fra helt tilfeldige kriterier, men ut fra etablert litteratur, faglige konvensjoner, relevanskriterier, og ut fra verdier. Som David Parkin (1987) hevder, er sammenlikning et «endeløst perspektiv» – men vi sammenlikner utfra bestemte ståsteder, for det er vi selv som etablerer hva som skal sammenliknes og hvordan det skal gjøres. Barths styrke er at han ekspliserer trinnene i den komparative forskningsprosessen. Men også de fortolkende retningene i faget representerer i denne sammenhengen faktisk et bidrag (jeg sier «faktisk», siden jeg har vært så kritisk til en av eksponentene). Fra disse kan vi lære at sammenlikninger ikke trekkes mellom sett av «rå» data, men mellom representasjoner eller fortolkninger av disse. Antropologiens «grunnfjell» ligger altså ikke i «rå» fakta eller universelle lov-messigheter, men i en målestav som skapes og gjenskapes, og som forhåpentligvis stadig raffineres (Scholte 1986). Dette er for vagt, kan man kanskje innvende. Men jeg synes dette tross alt er et bedre kriterium for sammenlikning enn en intuitiv impresjonisme eller en proklamert ikke-sammenliknende tilnærming som likevel sammenlikner, og som dermed ikke redegjør for sine forutsetninger.

Refleksivitet, posisjonering og multisituering er også begreper som kan trekkes inn i diskusjonen om antropologiens målestav. Donna Haraway (1991) er en av dem som kanskje best har oppsummert betydningen av hvordan en refleksiv og metodisk skiftende situering medfører ambivalens og forandring både i feltarbeiderens selvoppfatning og studieobjekt. Ifølge Haraway sikrer denne metodiske praksisen mer enn subjektivitet; den sikrer også objektivitet. En annen som inkluderer forskerens situering i sine forsøk på

sammenlikning, er Berkeley-professoren Laura Nader. I artikkelen «Comparative Consciousness» (1994) argumenterer hun for å bringe refleksivitet og kritikk inn i våre sammenlikninger; en bevissthet om betingelser og kriterier for kunnskapsproduksjon. Hun er også en av de få jeg har sett som eksplisitt argumenterer for å kombinere partikularisme og generalisering. Disse tilnærmingene annullerer ikke hverandre, slik mange av de britiske antropologene ser ut til å mene. Ifølge Nader er målet å kunne ta høyde for rikdommen i hver enkelt studie, samtidig som man gjennom illustrasjoner og sammenlikninger vil belyse mer overgripende felles trekk ved en verden karakterisert av gjensidig avhengighet. Med andre ord argumenterer hun for sammenlikning både i «tykt» og «tynt». Nader ønsker videre å løsne sammenlikning fra et mer teknisk grep. Hun oppfordrer antropologer til å benytte en rekke varierte og sammensatte tilnærmingsmåter – det hun kaller *a composite approach*. Slike tilnærmingsmåter er aldri friksjonsfrie eller elegante, hevder hun. Men det å utvide sammenlikningenes metodologiske bredde og intellektuelle stil vil tjene antropologien og de utfordringene faget står overfor.

Naders form for sammenlikning er nok mer illustrerende enn systematisk. Den er mer hypotesegenererende enn hypotese-testende, mer opptatt av å stille gode spørsmål enn å komme frem til svar. Og det er en viktig oppgave. Jeg vil i neste del bygge på Naders ansatser til en sammensatt tilnærmingsmåte idet jeg skisserer et opplegg, et design, for en systematisk sammenlikning av politiske prosesser samtidig som ønsket har vært å bevare et av de fremste kjennetegnene ved faget vårt, en ydmykhet overfor det unike og partikularistiske. Målet – eller håpet – for dette prosjektet var både å stille gode spørsmål og å finne noen svar.

En fokusert komparativ studie av nordiske politikeres diskurs

Utgangspunktet for den komparative studien er et forskningsprosjekt om nordiske politikeres diskurs, gjennomført av tre svenske statsvitere, en finsk medievitte, en dansk språk- og kjønnsforsker og undertegnede antropolog. Sistnevnte tok i sin tid initiativ til prosjektet og har, sammen med den danske språk- og kjønnsforskeren Kirsten Gomard, vært prosjektleder. Anvendelsen av prosjektet i denne artikkelen er ikke et argument for at man nødvendigvis skal jobbe kryssnasjonalt eller flerfaglig for å kunne sammenlikne systematisk. Prosjektet er brukt som eksempel fordi jeg kjenner det godt, og fordi det får opp noen av de teoretiske og metodologiske spørsmålene som jeg hittil bare har sneiet innom. Vi har forsøkt å nå utover vår egen «hjemmeblinde» posisjon ved at alle prosjektdeltakerne (utenom én) systematisk har sammenliknet materiale fra flere land; det er altså ikke slik at hver deltaker har analysert materiale fra eget land og at sammenlikningene bare er gjort i etterhånd. Utover dette tilfredsstiller prosjektet Barths oppfordring om å sammenlikne fenomener underkastet tilsvarende teoretiske behandling.

Det vi først og fremst ønsket å undersøke i prosjektet var hvordan politikere fremstilte seg selv og sine politiske budskap i mediene. Nærmere bestemt ønsket vi å studere likheter og forskjeller i nordiske politikeres diskurs. Hva slags materiale kunne vi fremskaffe om dette? Og hvordan kunne vi sirkle inn dette forskningsstrategisk? Vi kunne ikke basere oss på såkalte «heldekkende» beskrivelser. Det ville bli for omfattende. Vi etterstrebet heller ikke et kontrollert eksperiment (Eggan 1975/1954). Men en viss kontroll med variasjonen måtte vi ha – et fokus (Ander sen 1997). Vi tok utgangspunkt i:

- samme type av aktører, politikere
- si samme type setting, valgkampebatter på fjernsyn

- som sto overfor samme oppgave, å overtale sine velgere om
- samme sak (så og si samtlige debatter dreide seg om EU-spørsmålet, hvorvidt man skulle gå inn i EU eller, for Danmarks del, hvorvidt man skulle søke en dypere integrasjon i EU gjennom å stemme for Edinburgh-avtalene)
- av noenlunde lik betydning i hvert land (det dreide seg om avslutningsdebatter som ble vist på fjernsyn i løpet av de 14 siste dagene før valgene/folkeavstemningene i de respektive landene)

I tillegg måtte vi bestemme oss for hvilke dimensjoner vi skulle sammenlikne den politiske diskursen i forhold til. Vi bestemte oss for å sammenlikne politikeres diskurs innen og mellom *land* og innen og mellom *kjønn*. Videre sammenliknet vi diskursen med hensyn på *status*, hvorvidt debattantene var representanter for grasrotbevegelser/interesseorganisasjoner eller hvorvidt de var partipolitikere. I sistnevnte tilfelle; kunne de betraktes som etablerte, mindre etablerte eller ikke-etablerte partirepresentanter?

Hvert bidrag var komparativt idet hver bidragsyter sammenliknet valgdiskursen i henholdsvis to, tre eller fire land, mens én bidragsyter sammenliknet 11 debatter innen ett land. Hvert bidrag sammenliknet fra to til 26 debatter og fra 12 til 136 debattanter.

Området for sammenlikning var Sverige, Danmark, Finland og Norge. Av de antropologer som går inn for sammenlikning, har de fleste (som tidligere nevnt) vært enige om at sammenlikning mellom nært relaterte kulturelle kontekster eller innen en region er den mest nyttige og også den mest praktisk gjennomførbare (Holy 1987:16). Et spørsmål som da dukker opp er hvor nært og hvor likt noe må være for å kunne kalles regional sammenlikning. Riktignok kalles Norden av og til for en region, men de fire landene vi hadde valgt ut innenfor regionen er også ulike i historie, størrelse, medietradisjoner og

politiske institusjoner, med Finland som det land som skiller seg mest ut på grunn av sitt kandidatorienterte presidentsystem. I Barths seneste bidrag om sammenlikning (Barth 1999) argumenterer han nettopp mot den skjematiske tenkningen omkring «intern» og «ekstern» sammenlikning og vil snarere lete etter kontinuiteten i variasjonen. Selv om man ikke helt kan parkere spørsmålet om ekvivalens – hvorvidt man sammenlikner tilsvarende ting (uansett grad av likhet/forskjell og uansett grad av nærhet/distanse) – slutter jeg meg til Barths syn. Et annet spørsmål som reises i Holys antologi (Holy 1987), er hvordan man kan vite at noe er likt eller forskjellig før man har studert feltet/regionen med tanke på det man ønsker å finne ut av. Dette kommer jeg tilbake til senere. Foreløpig vil jeg bare nevne at vi befant oss på et område der det hadde vært folk og forskere før, og det kan være et greit utgangspunkt for noen «for-forståelser».

Standardreferansen for prosjektets stativitere når det gjaldt komparativ case-strategi var Przeworski og Teunes (1970) «most similar systems design» og «most different systems design» – hvorav vi la oss på det første. Det vil si at vi valgte ut tilfeller på en slik måte at vi maksimerte variasjon i de variablene vi var interessert i, samtidig som andre forhold varierte minst mulig. Przeworski og Teune (1970:32) hevder selv at de nordiske landene egner seg spesielt godt til anvendelsen av «most similar systems design» siden dette er rettet inn mot systemer med mange felles trekk. Det gjør det mulig å fokusere på noen få utvalgte fenomener eller hovedsammenhenger uten at variasjonen i systemet skaper uoverstigelige problemer for sammenlikningen mellom dem. Dette er greie kjøreregler. Likevel kan man innvende at samfunnsforhold er alt for komplekse til at det er mulig å isolere noen få enkeltfaktorer og at samfunnsforhold er mer sammensatt enn at én årsak frembringer én gitt sosial virkning. Dessuten har vi det tidligere nevnte

Galtons problem, som også var Murdocks og fleres problem; at kulturelle/politiske enheter påvirker hverandre, og ikke kan ses som uavhengige enheter.

Det er ingen stor innsikt at det meste henger sammen; spørsmålet er hvordan man håndterer det i forskning. Nå var det ikke slik at vi med utgangspunkt i politikeres valgkampdiskurs ønsket å forklare hvorfor velgerne i noen land valgte å gå inn i, eller bli tettere integrert i EU, og ikke i andre. Da ville for eksempel Galtons problem vært presserende. Vi hadde en annen ambisjon. Problemstillingen vår tok utgangspunkt i den bakgrunn politikere tok med seg inn i valgkampdebatter, og hvordan denne ble aktivert eller omskapt i selve interaksjonen – i kontekst. Utfall i én debatt ville ikke ha noen direkte innvirkning på slike utfall i en annen debatt. Debattene var tilstrekkelig like, men også tilstrekkelig ulike og avgrensede, til at det var meningsfullt, og også interessant å sammenlikne dem. Som Barth (1990), gikk vi inn på samme nivå og så etter hvordan relasjoner ble knyttet mellom ulike typer statuser i konkrete møter, i mikro.

Fremgangsmåte. Antropologen skjerper seg

På vårt første møte i det nordiske prosjektet innledet jeg ved å trekke på noen av Tian Sørhaugs (1994) arbeider, der han blant annet sammenlikner moderne ledelse med ledelse i hellige kongedømmer i Afrika. Sørhaug betrakter moderne næringslivsledere som «fantastiske objekter», lederes kropp er bærere av andres projeksjoner og i kroppen projiseres magiske egenskaper som gir ledere et stort potensial for oppbygging av makt. Under fremleggingen av dette ble en av statsviterne urolig (det så jeg blant annet på «kroppsutslagene» hans). Jeg fikk deretter beskjed om at slik gjør man det bare ikke; en annen av statsviterne syntes dette var greit nok, mens språkforskeren forsøkte å forklare hva jeg egentlig mente med den magiske/symbolske kroppen. I ettertid

har jeg skjønnet mer av reaksjonen. Dette var muligens ikke en innvending mot sammenlikning over store geografiske og historiske avstander. Det var antakeligvis en innvending mot manglende presisering av hva som skulle sammenliknes og hvordan. Det vi måtte finne var noen empiriske mål, helst noen gode mål på begrepet politisk diskurs, som likhets- og ulikhets-skapende prosesser i neste omgang kunne ses i forhold til. Magi var ikke det som i første omgang klikket inn hos statsviterne. Da måtte jeg i såfall ha operasjonalisert begrepet. På dette punktet, når det gjelder presisering, operasjonalisering og forskningsdesign, tror jeg antropologer har mye å lære.

Det vi etterhvert kom frem til som mest relevant for vår problemstilling om likheter og forskjeller i nordiske politikeres diskurs var de to sekkebetegnelse arbeidsbetingelser og debattstil. Arbeidsbetingelser dreide seg om dynamikken i debattene, om format, taletid og overganger mellom debattinnlegg (forstyrrelser, spontane/stragiske innspill, ol.). Debattstilen dreide seg om slike ting som bruk av argumenter, symboler, selvhenvisninger, bredde, retorisk utsmykking, spørsmålsunnvikelse og angrep.

Vi startet med å definere de ulike trekene så godt vi kunne, og deretter undersøkte vi forekomst og frekvens. Selv om vi her benyttet kvantitative metoder, lå det mye kvalitativ tolkning i bunn. Enkelte av oss tok stikkprøver hvor vi tolket hverandres materiale med hensyn på hvilke trekk de ulike ytringene tilhørte. Dermed kunne vi sjekke den prosentvise overensstemmelsen i tolkningene, om den lå innenfor etablerte marginer. Dette sikret en viss reliabilitet.

De empiriske målene ble så gruppert sammen på ulike måter slik at de kunne tjene som indikatorer på bestemte diskursstiler, for eksempel en argumentativ stil versus en symbolsk stil, en autoritativ stil versus en ikke-autoritativ stil eller en image-orientert stil versus en saksorien-

tert stil. I figur 1 ser vi hvordan en av bidragsyterne, Nicklas Håkansson (under utg.), har gjort det i sitt bidrag. Høy eller

lav skåre er definert som mer eller mindre enn gjennomsnittlig bruk av argumentasjon og symboler.

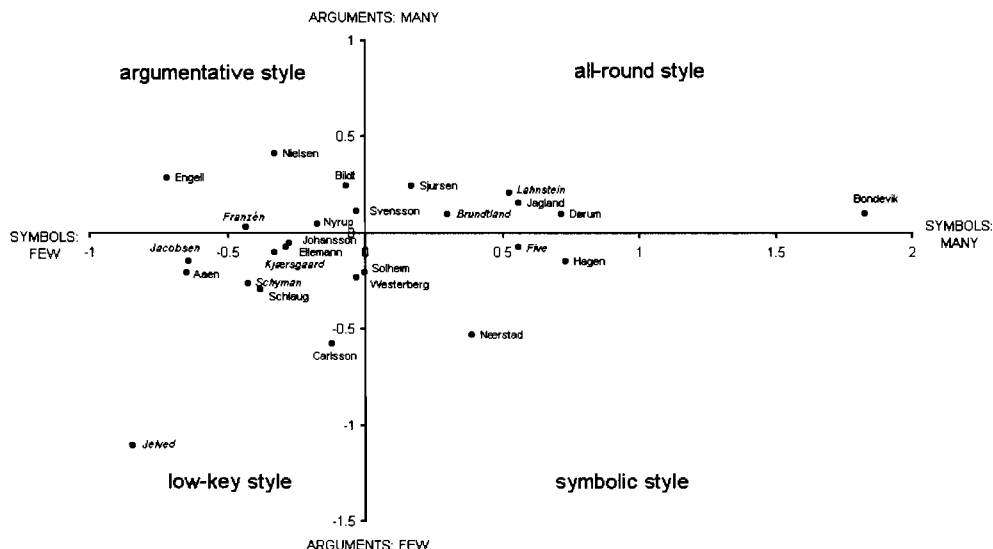

Fig. 1. Fire typer av diskursstiler. En oversikt over nordiske partilederes bruk av argumenter og symboler i fjernsynsdebatter (kvinner i kursiv).

På dette stadiet gjorde vi det som er vanlig i kvalitative undersøkelser – vi utviklet perspektiver som var mer eller mindre skreddersydd til dataene. Vi kategoriserte observasjoner og forsøkte å finne relasjoner mellom kategoriene slik det foreskrives i det som ofte går under navnet «grounded theory» (Glaser & Strauss 1967).

Etter at vi alle hadde gruppert de forskjellige kategoriene i ulike debattstiler, sammenliknet vi hvordan politikere fra forskjellige land, av forskjellig kjønn og med forskjellig status, fordelte seg langs disse stilene. Likheter og forskjeller i politikernes kommunikasjonsstil var altså noe som *fremkom og ble konstituert* gjennom analysen (slik som i Håkansson's figur), og var dermed ikke noe som lå der på forhånd; klart til å «avdekkes». Om dette hevder Leo Howe (1987:136, forfatterens

oversettelse): «Det er ikke et spørsmål om å se etter ting som er like eller forskjellige og så sammenlikne dem; det er snarere slik at man i sammenlikningsprosessen, ved det å velge visse kriterier fremfor andre, skaper og etablerer relasjoner av likheter og forskjeller.»

Teoretisk utspring

Som tidligere nevnt, kritiserer Barth tendensen til å sammenlikne beskrivelser basert på ulike teoretiske premisser. Dette unngikk vi i det nordiske prosjektet. Det viktigste overordnede teoretiske utspringet lå i Candace West og Don H. Zimmermanns studie *Doing Gender* (1987) og i Candace West og Sarah Fenstermakers *Doing Difference* (1995). Disse forfatternes perspektiver ligger innbakt i tittelen på den boka som prosjektet har resultert i: *Instead of the Ideal Debate. Doing Gender and*

Doing Politics in Nordic Political Campaign Discourse (Gomard og Krogstad, under utgivelse). Med uttrykket *doing gender* og *doing politics* mener vi hver enkelt politikers aktive forhandling om sitt image som kompetente og troverdige kvinnelige og mannlige politikere og deres samtidige håndtering av politiske saker.

Etter prosjektdeltakernes syn består både det å gjøre kjønn og politikk av kommunikasjon helt ned i de mest detaljerte nivåer i menneskelig samhandling, i etableringen av relasjoner mellom en politiker og andre mennesker. Disse mikromøtene var vi spesielt interessert i. De måtte igjen knyttes sammen med mer omfattende rammebetingelser; kall det gjerne makro. Det analytiske bindeleddet, «the missing link» mellom mikro og makro, lå i de mekanismene som knyttet de ulike prosessene sammen. Et poeng var at spennet mellom mikro og makro ikke skulle bli for stort. En svært utbredt måte å forklare forskjeller i de nordiske landene på, er for eksempel å henvise til hvorvidt de historisk sett har hatt føydalisme eller ikke. Dette kan ha noe for seg, men for oss ville det ha vært en vidløftig oppgave å demonstrere akkurat hvordan dette hadde relevans i valgkampdiskurser på 1990-tallet. Vi tok i stedet for oss en mye tettere kontekst, der vi analyserte likhets- og ulikhetsskapende prosesser i sammenheng med fysisk setting, debattgenre, politiske konfliktdimensjoner (ja/nei til EU), partilandskap, for så å undersøke hvordan disse igjen hang sammen med nasjon, kjønn og status. Blant annet så vi at den fysiske settingen betød en del, for eksempel ved at politikere i enkelte debatter var plassert foran bord som var så høye at bare de aller høyeste (som her var menn) kunne bruke hendene til å gestikulere. Vi så at debattgenre var avgjørende for hva slags synteser det var mulig å forhandle seg frem til når det gjaldt *doing gender* og *doing politics*: For eksempel så vi at angrep, som er en fundamental strategi i enhver politisk debatt, var en potensielt god strategi for de

fleste menn og en potensielt mindre god strategi for de fleste kvinner. Ja/nei-dimensjonen slo inn ved at mannlige debattanter på ja-siden i nordisk politikk i mye større grad enn øvrige debattanter brukte stol-på-meg-argumenter. Når det gjaldt partilandskap så vi at det i Norge var ytterpunktene, Rød Valgallianse og Fremskrittspartiet, som hadde den mest ensidig symbolske stilen (jfr. Figur 1). Videre så vi forskjeller i politikernes personhenvisninger: Menn benyttet noe flere autoritative personhenvisninger, mens kvinner benyttet noe flere ikke-autoritative personhenvisninger. Dessuten benyttet kvinnene oftere «vi»-referanser enn «jeg»-referanser. Når det gjaldt forskjeller i den politiske diskursen mellom land så vi at politikere i Sverige i større grad snakket «ned» til folk, dvs. var mer politikersentrert, enn det danske og norske politikere var. Svenske politikere anvendte flere ansvars- og kompetanseargumenter, mens norske og danske politikere henviste til henholdsvis erfaring og moralsk karakter. Videre var det slik at norske politikere oftere betonte samhörighet med velgerne. De var med andre ord mer velgersentrert i sin kommunikasjon.

I hvilken grad kunne vi forklare og generalisere på grunnlag av det vi fant? Selv om den diskursive samhandlingen vi studerte i de nordiske valgkampdebattene var upredikerbar, var den ikke tilfeldig. Vi var i stand til å identifisere noen tendenser og sosiale regelmessigheter – hovedsakelig fordi settet av preferanser og debattmønstre var langt mer begrenset enn settet av handlinger (Engelstad 1995). Det var i disse regelmessighetene at forklaringene og generaliseringene våre lå. Vi forklarte de ulike politikernes diskurs ved å vise hvordan den var festet til mer generelle mekanismer. I dette beveget vi oss utover en ren deskriptiv tilnærming, men uten dermed å ty til mer ambisiøse, totaliserende samfunnsmessige lover. Den teoretiske jobben lå i å identifisere og løfte frem mekanismene knyttet til situa-

sjoner og til individuelle og aggregerte handlinger. Med andre ord, hvilke logikk lå til grunn for likhets- og ulikhetsskaping i mange av (men ikke i alle) de studerte debattene? I og for seg kunne vi også kalt dem prosesser, slik Barth gjør. For å forklare sosiale former, hevder han, er det tilstrekkelig å beskrive prosessene som genererer formen (Barth 1980:28).

Det vi fant var altså noen tendenser; noen innretninger i den politiske diskursen både langs nasjonale, kjønns- og statusmessige dimensjoner. Og vi fant noen spenninger langs disse tendensene. Tar vi for oss kjønnsdimensjonen, så vi for eksempel at kvinner i større grad enn menn forankret seg i en dobbelt posisjonert diskurs, de balanserte det å «gjøre politikk» opp mot det å «gjøre femininitet», mens det å gjøre politikk for menn ikke så ut til å kreve en slik dobbelt posisjonering – maskuliniteten lå allerede innbakt i det å gjøre politikk. Den nære koblingen mellom maskulinitet og politikk har gjort at menn antakelig har dårligere muligheter til å overskride repertoaret for den politiske kommunikasjonen enn det kvinner har. For kvinners del kan dette snarere formuleres som et dilemma: Dess bedre en kvinne gjør politikk, dess større er sjansen for å betraktes som en som ikke er en «ordentlig» kvinne. Og dess mer overbevisende hun gjør femininitet, dess større er sjansen for å bli betraktet som en som ikke er en «ordentlig» politiker. Vi forsøkte videre å forklare hvordan disse tendensene og dilemmaene kunne endre seg på grunnlag av politikernes aktive forhandlinger i debattsituasjoner og i forhold til den noe videre konteksten. I tillegg pekte vi på variasjoner mellom land. For eksempel var kvinnene i norsk politikk, og særlig de mest etablerte kvinnene, mer pågående og argumenterende både i forhold til sine mannlige kolleger og i forhold til de kvinnelige politikerne i de andre nordiske landene. I tillegg hadde de lengre taletid enn sine skandinaviske medsøstre. Og – interessant nok – i de norske seerundersøkelsene så det faktisk ut til at kvinnene ikke ble straffet av seerne for

å gjøre kjønn «upassende», men at de ble belønnet for å kombinere politikk og kjønn på effektive måter.

De ulike kasusene ble brukt til gjensidig å kaste lys over hverandre. Dette fordi ut-sagn om sammenhenger står sterkere dess flere kasus som peker i samme retning, de utvider gyldighetsområdet for et fenomen. Slike påvisninger av sammenhenger utgjør det man kan kalle kontekstuell forankrede generaliseringer. Men det er også slik at like utfall, for eksempel språklige likheter mellom kvinner og menn, kan bunne i ulike prosesser og også ha ulik mening i ulike debattsammenhenger. Og det forsøkte vi å ta høyde for i våre tolkninger. Her hadde vi bruk for alt det de fortolkende tilnærmingene innen samfunnsfag og humaniora tilbyr. Man kan innvende at disse aspektene kunne vært enda bedre ivaretatt, men her foretok vi altså et valg.

Sammenlikning for å finne svar og for å finne spørsmål

Så langt drev vi generaliseringene i det nordiske prosjektet. De kan virke beskjedne. Likevel, når det gjelder sammenlikning der formålet er å finne *svar*, vil jeg nettopp oppfordre til stor forsiktighet, en nesten ydmyk holdning. Samtidig tror jeg at grunnen til at vi i det hele tatt kan si å ha kommet frem til noen generaliseringer, eller svar, skyldes det komparative. Det er gjennom sammenlikning vi har kunnet utvikle og teste teorier som ikke bare fremstår som skreddersydde trekk ved dataene i hvert enkelt tilfelle, men som også er blitt prøvd ut på andre tilfeller i andre sammenhenger (Sivesind 1999). Forhåpentlig kan disse teoriene også bli nyttige redskaper som andre forskere kan benytte for å kunne forstå egne data.

Men like sterkt som jeg oppfordrer til nøkternhet i sammenlikninger for å få svar, like sterkt oppfordrer jeg til en nesten hemningsløs uvørenhet når det gjelder sammenlikning for å stille *spørsmål* (se Kjeldstadli 1988). Her må antropologer

gjærne trekke paralleller på kryss og tvers. De må gjærne bevege seg utover de tette, regionale sammenlikninger til de helt store globale – de kan kort sagt boltre seg. La meg gi et siste eksempel.

Etter å ha jobbet med vestlig politikk i noen år, hadde jeg etter hvert begynt å se overtalelse som kjernen i all politisk kommunikasjon. Det er feil. Og det skjærnte jeg først etter å ha lest en artikkel om Lau-gruppen på Fiji-øyene (Arno 1985). Når en leder på Fiji må ty til overtalelse, er det egentlig et tegn på at han har mistet sin makt. Grunnen til dette er at autoriteten er nedfelt i hierarkiske strukturer som ligger hovedsakelig i senioritet eller i aristokratisk avstamning. Når statusforskjeller er så skarpe, vil personer i de lavere posisjonene ikke behøve å bli overtalt. En leder kan riktignok gjøre inntrykk ved sin tale, men da ved å forankre talen i rituelle og estetiske formuleringer som har mer å gjøre med mystikk og religion enn med standpunkter i aktuelle saker. Egentlig behøver ikke en leder å si et ord, han behøver ikke pynte seg, han skal være overbevisende i seg selv, han skal aldri stille seg frem som leder – det er kort sagt andre som skal skyve lederen frem. Autoriteten ligger i etiketten, i kroppsbeherskelsen og i den dempede stemmen. Overtalelse vil her fremstå som vulgært, for det innebærer en antakelse om at folk kan velge å la seg overtale, eller i verste fall, å ikke la seg overtale.

Etter å ha lest om Lau begynte jeg å se med noe andre øyne på enkelte nordiske politikere. En Carl Bildt eller en Gro Harlem Brundtland hadde neppe gjort seg som ledere på Fiji. Men hva med en Thorvald Stoltenberg? Og hvorfor tenkte jeg på ham i denne sammenhengen? Jo, i en tidligere bok, *Image i politikken* (Krogstad 1999), skrev jeg at han nesten ikke trengte å gjøre mer enn å heve øynebrynene sine for å få gitt uttrykk for sine meninger. Var det fordi det egentlig lå noen beinharde hierarkiske strukturer i bunn for hans posisjon, at han ikke behøvde å senke seg ned til politikkens taktikkerinivå? Og stemmer det

slett ikke, det jeg tidligere hevdet, at han er en representant for dem som etablerer nærhet mellom seg og velgerne? Kunne han i fjernsynsdebatter oppfordre folk til å ringe ham hjemme, nettopp fordi han visste at få ville finne på å gjøre det?

Slike spørsmål, ansporet av studier i helt andre settinger, gjør det nære fremmed. De kan føre antropologen på avveier, bevares, men de kan også oppøve den antropologiske fantasi og innsikt.

Ti kjetterske teser

Sammenlikning er antropologiens hjertebarn og problembar. Antropologisk sammenlikning er krevende. Det er tabubelagt. I den grad det ikke tabubelegges gir det næring til uenighet og konflikt. Det fører sågar til «fadermord».

Uenighetene omkring sammenlikning i faget er dels forankret i teoretiske og metodiske taktskifter i faget, dels normativt og fagpolitisk forankret. Hovedkonflikten har dreid seg om hvorvidt man studerer samfunn som unike konfigurasjoner eller i lys av mer generelle regelmessigheter av varierende grad.

Hvordan kan man så gjøre det Evans Pritchard har betegnet som «umulig» mulig? Hvordan kan man unngå eller konfrontere noen av de store utfordringene ved sammenlikning i antropologi – og likevel sammenlikne? La meg sammenfatte denne artikkelens bidrag i ti kjetterske teser, som alle forutsetter at sammenlikning i antropologi er mulig, ønskelig – og forbasket vanskelig:

- 1 Når det gjelder implisitt sammenlikning, som de fleste av oss driver med, argumenterer jeg for at vi løfter oss over den sorgløse sammenlikning og blir mer bevisst systematiske.
- 2 I studier av det nære, der opplevelsen av selvfølghet i lokale kategorier kan føre til en mangelfull distanse til de fenomenene vi studerer, er sammenlikning et godt utgangspunkt for å løfte

oss utover vår egen interne, «hjemmeblinde» posisjon.

- 3 Det er gjennom sammenlikning at man kan kontrollere hvorvidt generalisering gjelder på tvers av kasuser. Sammenlikning ligger til grunn for konfrontasjon mellom ulike sett av data og mellom data og teori. Gjennom sammenlikning kan man utvikle modeller og perspektiver som ikke bare er skreddersydd til dataene i ett kasus, men som kan prøves ut i flere sammenhenger. Dette kan i beste fall virke teoriutviklende.
- 4 En antropologi som på altetende vis forsøker å romme alle fenomeners kompleksitet er like lite anbefalingsverdige som en utmagret, anorektisk antropologi.
- 5 Antropologer oppfordres snarere til å bruke faget i både «tykt» og «tynt». I praksis betyr det at man har et blikk for meningsfyllden ved hvert fenomen, samtidig som man gjennom mer forenklete, «tynne», generaliseringer utforsker sammenhenger mellom fenomenene.
- 6 Det første elementet, nærstudien, gir en viss garanti mot å bomme fatalt på det andre elementet, forenklingen. Det betyr at antropologer burde være spesielt godt rustet til å lage plausible sammenlikninger.
- 7 Når det gjelder den utbredte tesen om at sammenlikning mellom nært relaterte kulturelle kontekster eller innen en region er den mest nyttige (Holy et al. 1987), ser jeg, i tråd med Barth (1999), ingen metodologisk forskjell på det å sammenlikne fenomener «innen» et samfunn eller en region og det å sammenlikne fenomener «mellom» samfunn eller regioner. Ved å vektlegge kontinuiteten i den samfunnsmessige variasjonen, for eksempel ved å følge mennesker, ting, metaforer, konflikter

eller – som i denne artikkelen – politikkens språklige fremstilling i ulike debattsammenhenger, vil ideen bak det tilfeldig konstruerte skillet «innen» og «mellom» miste mye av sin betydning.

- 8 Jeg vil likevel oppfordre til grundig gjennomtenkning av hvorvidt man til enhver tid sammenlikner tilsvarende fenomener – uansett grad av antatt likhet/forskjell og uansett grad av nærhet/distanse (som ikke bare gjelder geografisk avstand). Det er heller ikke dumt å reflektere over om sammenlikningene ligger på et noenlunde tilsvarende generaliseringsnivå. La meg raskt motsi meg selv: Idealet om tilsvarenehet forhindrer ikke at det også kan være interessant å sammenlikne tilstøtende eller til og med tilsynelatende forskjellige fenomener – på tilsynelatende forskjellige nivåer. Likheter, forskjeller og generaliseringsnivåer fremkommer og blir konstituert gjennom selve sammenlikningsprosessen. Dette er altså ikke noe som ligger der på forhånd, klart til å «avdekkes».
- 9 Når det gjelder den eksplisitte og analytisk funderte sammenlikning, sammenlikning for å få svar, argumenterer jeg for kontekstuelle forklaringer på et relativt beskjedent generaliseringsnivå og helst med utspring i et felles teoretisk rammeverk (se Barth 1999).
- 10 Når det gjelder sammenlikning for å stille spørsmål, argumenterer jeg derimot for en regelrett tøyelsesløshet, for å strekke analogier og sammenhenger til bristepunktet – og over. Slik kan man komme frem til de helt gode spørsmålene, som i sin tur bør besvares med nøktern varsomhet og disiplin.

Noter

- 1 Artikkelen er basert på forfatterens prøveforelesning (oppgitt emne) til dr.polit.-graden ved Universitetet i Oslo våren 1999. Den er derfor noe muntlig i formen. Tittel

- på forelesningen var «Komparasjon som teoretisk problem i antropologien, eksemplifisert gjennom studier av politiske prosesser i moderne samfunn». Jeg vil takke Svein S. Andersen, Gunvor Berge, Anne Lise Ellingsæter, Marianne Gullestad, Arild Hovland, Signe Howell og Solrun Williksen for kommentarer til artikkelen. Jeg vil også takke *Norsk antropologisk tidsskrifts* to anonyme konsulenter for nyttige og konstruktive innspill. Tittelen på artikkelen er inspirert av antologien *Ethnography through Thick & Thin* av George E. Marcus (1998).
- 2 Louis Dumonts eget perspektiv på komparasjon er at et holistisk (*comprehensive*) prosjekt ikke forkaster idealet om en komparativ vitenskap, men snarere er den eneste farbare vei til en komparativ vitenskap (1986). Fremskritt på veien mot en mer systematisk sammenliknende antropologi skjer gjennom en dialektisk sonndring mellom teoretiske begreper og kulturell praksis.
 - 3 Dette er likevel ikke et helt uproblematisk punkt. Jeg vil tro at debatten om hvorvidt man bør begrense seg til å sammenlikne «innen» en region (evt. nært relaterte kulturelle kontekster) eller ikke, med fordel også kan relateres til en debatt om hvorvidt løse- revne enkeltfaktorer eller knipper av faktorer (evt. inter-relaterte faktorer) sammenliknes.
- ### Litteratur
- Andersen, Svein S.
1997 *Case-studier og generalisering*. Oslo: Fagbokforlaget.
- Appadurai, Arjun (red.)
1986 *The Social Life of Things: Commodities in Cultural Perspective*. New York: Cambridge University Press.
- Arno, Andrew
1985 Impressive Speeches and Persuasive Talk: Traditional Patterns of Political Communication in Fiji's Lau Group From the Perspective of Pacific Ideal Types. *Oceania*, 56:124–37.
- Barnes, R.H. & Daniel de Coppet
1985 Introduction, i *Contexts and Levels: Anthropological Essays on Hierarchy*. Oxford: JASO.
- Barth, Fredrik
1959a *Political Leadership Among the Swat Pathans*. London School of Economics Monographs on Social Anthropology, No. 19. New York: Humanities Press.
1959b Segmentary Opposition and the Theory of Games: A Study of Pathan Organization. *Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland*, 89:5–21.
1966 *Models of Social Organization*. London: Royal Anthropological Institute.
1972 Analytical Dimensions in the Comparison of Social Organizations. *American Anthropologist*, 74:207–20.
1987 *Cosmologies in the Making: A Generative Approach to Cultural Variation in Inner New Guinea*. Cambridge: Cambridge University Press.
1990 The Guru and the Conjurer: Transactions in Knowledge and the shaping of cultures in Southeast Asia and Melanesia. *Man*, 25 : 640–652.
1999 Comparative methodologies in the analysis of anthropological data, i *Critical Comparisons in Politics and Culture*, John R. Bowen & Roger Petersen (red.), 78–89. Cambridge: Cambridge University Press.
- Berge, Gunvor
1992 Sammenlikning i ulike retninger av antropologien. *Norsk antropologisk tidsskrift*, 1:6–21.
- Burnham, Philip
1987 Pastoralism and the Comparative Method, i *Comparative Anthropology*, Ladislav Holy (red.). Oxford: Basil Blackwell.
- Comaroff, John L. og Jean Comaroff
1997 Postcolonial Politics and Discourses of Democracy in Southern Africa: An Anthropological Reflection on African Political Modernities. *Journal of Anthropological Research*, 56:123–146.
- Dumont, Louis
1986 *Essays on Individualism: Modern Ideology in Anthropological Perspective*. Chicago: University of Chicago Press.
- Eggan, Fred
1975[1954] Social anthropology and the method of controlled comparison, i *Essays*

- in social anthropology and ethnology. Chicago: University of Chicago Press.
- Elster, Jon
1998 *The cement of society. A study of social order*. Cambridge: Cambridge University Press.
- 1998 A plea for mechanisms, i *Social Mechanisms – An Analytical Approach to Social Theory*, Peter Hedström og Richard Swedberg (red.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Engelstad, Fredrik
1995 Komparative studier av kulturelle mønstre. Noen metodologiske betraktninger, i *Kunstpolitikk og kunstnarmakt. Norsk modell og komparative perspektiv*, Georg Arnestad (red.), 36–47. Oslo: Norges forskningsråd, KULTs skriftserie nr. 32.
- Fortes, Meyer og E.E. Evans-Pritchard
1961 [1940] *African Political Systems*. Oxford: Oxford University Press.
- Geertz, Clifford
1973 *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books.
- 1977 Centers, Kings and Charisma: Reflections on the Symbolics of Power, i *Culture and its Creators: Essays in Honor of Edward Shils*, Joseph Ben-David og Terry Nicols Clark (red.), 150–71. Chicago: The University of Chicago Press.
- 1983 *Local Knowledge: Further Essays in Interpretive Anthropology*. New York: Basic Books.
- Glaser, Barney G. og Anselm L. Strauss
1967 *The Discovery og Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*. Chicago: Aldine de Gruyter.
- Gomard, Kirsten og Anne Krogstad (red.)
(under utgivelse) *Instead of the Ideal Debate. Doing Politics and Doing Gender in Nordic Political Campaign Discourse*. Aarhus: Aarhus University Press.
- Haraway, Donna
1991 Situated knowledges: The science question in feminism and the privilege of partial perspective, i *Simians, Cyborgs, and Women: The Reinvention of Nature*. New York: Routledge.
- Hastrup, Kirsten
1991 Antropologiske studier av egen kultur. *Norsk antropologisk tidsskrift*, 1:10–14.
- Håkansson, Nicklas
(under utgivelse) Argumentative and Symbolic Discourse in Nordic Election Debates, i *Instead of the Ideal Debate. Doing Politics and Doing Gender in Nordic Political Campaign Discourse*, Kirsten Gomard og Anne Krogstad (red.). Aarhus: Aarhus University Press.
- Holy, Ladislav (red.)
1987 *Comparative Anthropology*. Oxford: Basil Blackwell.
- Howe, Leo
1987 Caste in Bali and India: Levels of Comparison, i *Comparative Anthropology*, Ladislav Holy (red.). Oxford: Basil Blackwell.
- Ingold, Tim (red.)
1988 *Social Anthropology is a Generalizing Science or it is Nothing. Group for Debates in Anthropological Theory*. Manchester: University of Manchester.
- Kaarhus, Randi
1996 Conceiving Environmental Problems. A Comparative Study of Scientific Knowledge Constructions and Policy Discourses in Ecuador and Norway. NIBR særtrykk/reprint, 20.
- Keesing, Roger M.
1987 Anthropology as Interpretive Quest. *Current Anthropology*, 28:161–169.
- Kjeldstadli, Knut
1988 Nytt av å sammenlikne. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 29:435–448.
- Krogstad, Anne
1999 *Image i politikken. Visuelle og retoriske virkemidler*. Oslo: Pax Forlag.
- Krogstad, Anne og Kirsten Gomard (red.)
(under utgivelse) A Debate on the Debates, i *Instead of the Ideal Debate. Doing Politics and Doing Gender in Nordic Political Campaign Discourse*, Kirsten Gomard og Anne Krogstad (red.). Aarhus: Aarhus University Press.
- Kuper, Adam
Anthropology and Anthropologists. The Modern British School. London: Routledge & Kegan Paul.

- Köbben, André J.F.
1970 Comparativists and Non-Comparativists in Anthropology, i *A Handbook of Method in Cultural Anthropology*, Raoul Naroll og Ronald Cohen (red.), 581–596. New York: The Natural History Press.
- Leach, Edmund R.
1954 *Political Systems of Highland Burma: A Study of Kachin Social Structure*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
1962 *Rethinking Anthropology*, London: Athlone Press.
- Maine, Henry J.S.
1960 [1861] *Ancient Law: Its Connections With the Early History of Society, and Its Relations to Modern Ideas*. Rev. utg. New York: Dent.
- Malinowski, Bronislaw
1922 *Argonauts of the Western Pacific*. New York: Dutton.
- Marcus, George E.
1998/1995 *Ethnography in/of the World System: The Emergence of Multi-Sited Ethnography*, i *Ethnography through Thick & Thin*. Princeton: Princeton University press.
- Morgan, Lewis Henry
1963 [1877] *Ancient Society or Researches in the Lines of Human Progress from Savagery through Barbarism to Civilization*. E. Leacock (red.). New York: World Publishing.
- Nader, Laura
1994 Comparative Consciousness, i *Assessing Cultural Anthropology*, Robert Borofsky (red.), 84–94. New York: McGraw-Hill.
- Needham, Rodney
1975 Polythetic Classification: Convergence and Consequences. *Man*, 10:349–69.
- Parkin, David
1987 Comparison as the Search for Continuity, i *Comparative Anthropology*, Ladislav Holy (red.). Oxford: Basil Blackwell.
- Patton, Michael Q.
1990 *Qualitative Evaluation and Research Methods*. London: Sage Publications.
- Przeworski, Adam og Henry Teune
1970 *The Logic of Comparative Social Inquiry*. New York: John Wiley.
- Roseberry, William
1982 Balinese Cockfights and the Seduction of Anthropology. *Social Research*, 49:1013–1028.
- Sartori, Giovanni
1991 Comparing and Miscomparing. *Journal of Theoretical Politics*, 3:243–257.
- Scholte, Bob
1986 The Charmed Circle of Geertz's Hermeneutics. A Neo-Marxist Critique. *Critique of Anthropology*, 6 (1):5–15.
- Sivesind, Karl Henrik
1999 Structured, Qualitative Comparison. Between Singularity and Single-Dimensionality. *Quality & Quantity*, 33:361–380.
- Smedal, Olaf H.
1998 Komparasjon. Rapport fra et seminar. *Antropolognytt*, 1:13–19.
- Strathern, Marilyn
1988 *The Gender of the Gift: Problems with Women and Problems with Society in Melanesia*. Berkeley: University of California Press.
- Sørhaug, Tian
1994 Ledelse: det personliges sosiologi – organiser, makt og magi, i *Tanker om ledelse – i kjølvannet av LOS*, Erling Dokk Holm (red.), 33–61. Oslo: LOS Notatserie. Norges Forskningsråd.
- Weber, Max
1971 *Makt og byråkrati. Essays om politikk og klasse, samfunnsforskning og verdier*. Oslo: Gyldendal norsk forlag.
- West, Candace og Don H. Zimmerman
1987 Doing Gender. *Gender & Society*, 2 (1):125–151.
- West, Candace og Sarah Fenstermaker
1995 Doing Difference. *Gender & Society*, 1 (9):8–37.

Anne Krogstad
Institutt for samfunnsforskning
E-post: anne.krogstad@isaf.no